

# Sarrera

Mamu bat dabil, erlatibismoaren mamua



## Mamu bat dabil, erlatibismoaren mamua

*Mamu bat dabil Europan zehar: erlatibismoaren mamua. Eta Europa zaharreko potentzia guztiak Aliantza Santuan bildu dira mamu horri erasotzeko: Aita Santua eta Trump, Salvini eta Le Pen, han eta hemengo marxista dogmatikoa eta egiaren zaindaria. Oposizioko zein pentsalari ez dute inoiz bere boterelehiakideek erlatibistatzat salatu? Eta bestalde, oposizioko zein pentsalarik ez die bere eskuineko zein ezkerreko aurkariei erlatibista izateko etiketa iraingarria aurpegiratu? Gertaera horretatik irakaspen bikoitza ateratzen da: 1) Erlatibismoa, honezkero, Europako potentzia guztiak potentziatatzat aitortzen dute. 2) Bada sasoia erlatibistek, mundu guztiaren aurrean, beren ikuspegiak, beren helburuak eta beren joerak erakuts ditzaten (...). Orain arteko gizarte osoaren historia erlatibismoaren eta dogmatismoaren arteko borrokaren historia besterik ez da izan.*

Manifestu komunistaren sarrera eguneratua dugu aurrekoa, komunismoaren ordeztu erlatibismoa jarrita. Ez da txantxetakoa erlatibismoaren auzia, denek dute ahotan, batak besteari leporatzen dio, egiaren zaindaritzat norbere burua joz. Badirudi erlatibismoa dela egungo gaitz nagusien erantzulea. «El relativismo, es decir, el dejarse llevar por cualquier viento de doctrina, aparece como el único atisbo que parece imperar en los tiempos actuales. Se va constituyendo en la actualidad, una dictadura del relativismo que no conoce nada como definitivo y que deja como única medida sólo el propio yo y la propia voluntad» (Homilía del Decano del Colegio Cardenalicio. 2005. Benedicto XVI. Joseph Ratzinger). Gaurko Aita Santuak, bide beretik, pobrezia materialaren gainetik, pobrezia espiritual egungo gaitz nagusitzat jotzen du: «Pero hay otra pobreza. Es la pobreza espiritual de nuestros días, que afecta gravemente también a los países considerados más ricos (...). Es lo que mi predecesor, el querido y venerado papa Benedicto XVI, llama la dictadura del relativismo, que deja a cada uno como medida de sí mismo y pone en peligro la convivencia entre los hombres»<sup>1</sup>.

Toledoko Gotzainak 2007an zera zioen: «Estamos inmersos en un haz de contradicciones, y en un mar de confusiones, en un puro relativismo que carcome y destruye la sociedad (...). El relativismo es destructor, y ni el hombre, ni la sociedad tienen futuro si lo siguen. Tampoco la democracia puede asentarse sobre el relativismo, que no tiene base alguna. El relativismo lleva la destrucción de la democracia y genera violencia y totalitarismo: el de la dictadura del mismo relativismo. ¡Estamos

1. <https://www.20minutos.es/noticia/1766543/0/papa-francisco/pobreza-espiritual/dicadadura-relativismo/>

por la vida, pero no por el relativismo!» (A. Cañizares. 2007ko martxoa). Donostiako gotzain J. I. Munilla ere horrela mintzo zen, Ratzingerri arrazoa emanaz: «El modelo de San Ignacio es verdaderamente necesario (...) para que no sucumbamos a la tentación del relativismo reinante y de nuestra propia subjetividad» (J. I. Munilla, Donostiako gotzaina. 2010ko uztailaren 31n). 2019an bertan *Libranos señor del relativismo* liburua publikatu berri da.

Kristau Elizatik estatu-elizara jauzi eginez, eta zehazkiago, haren kudeatzai-leetara, erlatibismoaren kontrako ildo beretik doaz horien adierazpenak. Adibidez, AEBetako presidente ohia den George Bushen 2008an Aita Santuari ongietorria egiteko diskurtsoan Ratzingerren erlatibismoaren kontrako gurutzada txalotu, eta gogorarazi zuen «AEBetako eskoletan fedea erakusten» dela eta «presente izaten dute gizaki bakoitzean lege moral bat existitzen» dela. 2007an, Nicolas Sarkozy Frantziako presidentek, erlatibismoaren kontra ere, gogorarazi zigun «68ko maiatzeko erreboltak ondorio katastrofikoak ekarri» zituela; izan ere, matxinadak «ongiaren eta gaizkiaren arteko hierarkiak apurtu zituen». Sarkozyren ustez, beraz, 68ko errebolta hark «erlatibismo moral eta intelektuala utzi zuen oinordetzan». Sarkozyk berak balioen erlatibismoaren kontra ijitoak eta etorkinak kanporatu, eta burka debekatu du orain. Izan ere, balioak ez dira erlatiboak, tradizioak bezala, eta beraz, balio unibertsaletara (frantsesetara, alegia, kasu honetan) makurtu behar dugu. Espainiako Erreinuaren ere, Mariano Rajoyren ustez, Zapateroren «proiektu erlatibista» bere politikaren bi zutabeetan oinarritzen zen: «Abortoaren erregulazioa eta Kataluniako Estatutua, zeinak txanpon beraren aurpegiak diren. Lehenak, bizitza eskubidea erlatibizatu nahi du, eta bigarrenak, nazioaren ikuspegiak».

Filosofia- teologo berriak ere argi mintzo dira. Argentinatik: «El relativismo cultural, la primacía de lo particular sobre lo universal, daban razones filosóficas a los nacionalismos, los fundamentalismos, los populismos, los primitivismos, las distintas formas de antioccidentalismo, el orientalismo, la negritud, el indianismo». (Sebrelli, 1992). Espainiako Erreinitik: «El relativismo cultural se relaciona con el fetichismo de la identidad cultural, el ataque al progreso, el gusto por el primitivismo y el retorno a los orígenes, el mito del espíritu nacional, el nacionalismo, los indigenismos y la imposibilidad de una ética universal». (J. A. Marina, «La lucha por la dignidad»).

Marxismoaren esparru zabalean, erlatibismoaren kondetatik ere ez dira salbatzen. Marxista batzuek egiten duten irakurketaren arabera, erlatibismoa burgesiaren eta sistemaren ideologia da. Alain Badiou marokarrak, adibidez, erlatibismo filosofikoaren kontra borrokatu behar dela diosku, eta erlatibismoaren ordeztu, egiak postulatu behar direla azpimarratzen du. Besteak beste, egia eta unibertsalismoa kontzeptuak daude haren pentsamenduaren oinarrian, eszeptizismoari eta erlatibismoari kontrajarriak. Zergatik daude egia eta erlatibismoa kontrajarriak? «Es por una verdadera perversión (...) que se ha creído poder adosar una “ética” al relativismo cultural. Puesto que es pretender que un simple estado contingente

de las cosas pueda ser el fundamento de una ley. Sólo hay ética de las verdades» (*Ensayo sobre la conciencia del mal*). Zizekek Europaren mehatxu handiena, apatiaren kultura eta erlatibismoa direla azpimarratu du<sup>2</sup>. Eskuineko ideologoak ez dira atzean geratzen. Javier Bergara argentinariaren ustez, «la mayor parte de las tragedias contemporáneas, a pequeña y gran escala, se han originado por un cambio de mentalidad que decantó en Occidente y contaminó el resto del mundo. Relativismo moral es el nombre del villano de nuestra era»<sup>3</sup>.

Zerrenda amaigabea da, Interneten sartu, bilatzailean jarri, eta kasik edozein pentsalari, gotzain, politikari, erlatibismoaren kontra zaunka topatuko dituzu. Ez ditut, noski, horiek guztiak, ezkerreko, eskuineko edo zentro komertzialekoak, zaku berean sartuko. Afera ez da hori. Auzia, erlatibismoaren mamua da. Zer ote du erlatibismoak, guztiok mespretxatu dezaten? Zer dute aurreko guztiak erlatibismoaren kontra? Mehatxu bat al da gizakiarentzat? Pobrezia intelektualaren sinonimoa ote da? Denak berdin balio duela defendatzen ote du?

Erlatibismoa aldarrikatzeak probokatu egiten du (...). Neu ere ez nago erlatibismoaren apostolutzan bereziki tematua. Bakarrik, ni kultura dogmatiko batetik nator, ez daukat esan beharrik, eta beharbada zerbait alergikoa naiz musika batzuentzat. Egia eta arrazoi eta zuzentasun absolutuak orduan katolikoak ziren. Frankistak. Orain balioen oraingo galera eta miseria moralaren errudun erlatibismo posmodernoaren omen dela entzun behar izaten dut. Eta diskurtsoa pixka bat demokratiko eta Ilustratu gisan jantzita bai, baina balio absolutuen nostalgia dagoela, nabaritzen da, ziurtasun absolutuena, egia ezbaigabekoena, eta kultura dogmatiko huraxe dela bere etsaitzat erlatibismoa daukana. Horregatik nik erlatibismo beti kondenatu hori espreski errebindikatu egiten dut. Erlatibismoaren absoluturik gabe (Azurmendi, 2010: 209).

Balio absolutuen nostalgiaren kulturen bizi gara. Eta noski, erlatibismoaren «mehatxua» desitxuratzeko joera dago. Gaur egun *cliché* izugarri txarra bihurtu da, lastozko panpina, nahi haina eta nahieran erabilia, adiera askotarikoak eta kontrajarriak hartuz. Erlatibismoa, edozein posizio izendatzeko erabiltzen da, baina ahuldadeari lotzen zaio, manipulazioari, zalantzagarritasunari, oinarri faltari, eskasia intelektualari.

Auzi honen sakonean, ordea, oinarrizko arazo bat dago, gizatiarra, oso gizatiarra: gure balioen, ideien eta tradizioen azkeneko balioa erlatiboa dela ezin onar dezakegula. Izan ere, zer da, finean, erlatibismoa? Saiatuko naiz galdera hori poliki, ertz askotatik, testuinguruan jartzen, erlatibismoa zer den, baina batez ere, zer ez den, zedarritzen. Erlatibismoaren auzia, pentsatzen duguna baino garrantzitsuagoa dela erakustea lortzen badut, nire egitekoa emantzat joko dut.

Erlatibismoa egunerokoan ageri zaigu. Norbaitekin hitz egitean, gure posizioak defendatzen saiatzean, gure balioak, sinesmenak eta erabakiak justifikatzeko orduan, gauza batzuk erlatiboak direla eta beste batzuk batere erlatiboak ez direla pentsatu

2. <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-132327446.html>

3. <http://www.laprensa.com.ar/470296-Villano-tu-nombre-es-relativismo-moral.note.aspx>

ohi dugu, ziurtasun osoz egin ere, eta sinesmen horiekin funtzionatzen dugu. «Zuk diozuna erlatiboa da», «hori zuk pentsatzen duzuna baino ez da», halako argudioz josita dago guztion egunerokotasuna, kalean eta baita akademian ere. Erlatibismoaren auziak filosofiaren esparru guztiak ikutzen ditu (ontologikoa, estetikoa, morala, epistemologikoa...), indibiduoaren eta gizartearen zentzuak, oinarriak, balioak, sinesmenak eta tradizioak ere. Erlatibismoak, maila basikoenean, zentzu, oinarri eta balio horien absolututasuna zalantzan jartzen du, eta, beraz, erlatiboak direla defendatu.

Erlatibismoa zuzenean eta zeharka Mendebaldeko filosofiaren historian eztabaidatua izan da behin eta berriz. Gutxi dira, erlatibismoaren auziak bezain besteko polemika eta ezinikusia sortzen dutenak. Mendebaldeko filosofiaren sorreran eztabaida guztietan aurki daiteke, Antzinateko Greziako sofistengan lehenik, eskola pirronikoan eta eszeptikoan ondoren; «erlatibismo» kontzeptua bera XIX. mendetik XX. menderako tartean idazten diren hiztegietan agertzen da lehenengoz: hortik aurrera testu filosofiko orotan agertzen hasi da (Azurmendi, 2001: 32). Hasiera batean, erlatibismoa doktrina teoriko-kognoszitiboa izan da, egia ororen ikuspuntu batekiko erlatibotasuna azpimarratuz; erlatiboa ez da baliozkoari oposatuta ulertu, ezpada absolutuari (*ibid.*). Ondoren, etikara pasatu da, eta beste diziplina guztietara: perspektibismoa, hermeneutika, historizismoa, soziologismoa, psikologismoa, antropologia, biologia, pragmatismoa, eta abar (*ibid.*).

Gaur egun, erlatibismoa, azken urteetan modan dagoen *post-truth* fenomenoarekin —Oxford hiztegiak 2016ko hitza izendatu du *post-truth* edo egia-ostea— lotu da. Hain zuzen, egia-ostea politikaren manipulazioarekin eta gezurrekin lotzen den korrontea da, egiaren akaberaren osteko gaur egungo politikagintzan emango litzatekeen fenomeno. Nolabait, «denak balio du» ustezko erlatibismoaren aktualizazio politiko postmodernoa da. Eta erlatibismoarekin bezala, egia-ostea egia zaharrak berreskuratzeko aitzakia da batzuentzat, balioen erlatibotasuna ukatu eta egia kartesiar finkoetara itzultzeko probestu beharreko aukera. Alegia, egia salbatu behar da berriz ere, lehen erlatibismotik ihes egiteko, orain egia-ostearen kontra.

Aipagarria da, hortaz, filosofiaren esparruan, eta akademian, erlatibismoak sekula ez duela batere prentsa onik izan, eta badirudi, epe motzera behintzat, hala izaten jarraituko duela. Ian Hacking-ek dioenez, erlatibismoarenganako beldurra eta ezikusia handia da oraindik ere: «What is this wicked troll? Clear statements about it are hard to find. Commonly, people suspected of relativism insist they are not haunted by it» (Hacking, 1999: 4). Nondik dator beldur hori? Zergatik erasotu da eta erasotzen da hainbeste erlatibismoa? Zergatik baztertzen da erlatibismoa akademian? Zergatik egin nahi dute ihes pentsalari gehienek erlatibismoaren etiketatik?

Erlatibismoaren interesa ez du inork auzitan jartzen. Erlatibismoak paper fundamentalala bete du gizakiaren pentsamenduaren historian, eta filosofiaren eztabaida garrantzitsuenen erdigunean egon izan da. Behin eta berriz errefusatua,

behin eta berriz erridikulizatua, gaizki ikusia, eskuineko faxismoei zein ezkerreko iraultza erradikalenei lotua, kapitalismoaren oinarri eta aldi berean 68ko maiatzeko iraultzaren emari gisa irudikatua. Ezin gauza guztiak aldi berean izan.

Stanford entziklopediaren (Baghramian & Adam, 2016) *Relativism* sarreran ohartarazten denez, erlatibismoaren auziaren eztabaida edo ika-mika intelektual gehienetan aldeko zein kontrakoei «tend to oversimplify the views of the other side» (*ibid.*). Alegia, lastozko txakurraren teknika erabiltzen da. Hau da, gaur egun erlatibismotzat hartzen diren korronteen (konstruktibismoa, pentsamendu ahula, postmodernismoa, egia-ostea...) eta horren ustezko etsaien arteko (errealismoa, unibertsalen teoriak...) eztabaidetan, arerioaren posizioen sinplifikaziora jotzen da, norberarena erraz indartua atera dadin.

Erlatibismoaren jatorri filosofikoaz hitz egiten denean, erlatibismoa sofistekin eta, zehatzago, Protogorasekin lotu ohi da. Erlatibismo modernoa, aldiz, XX. mendean antropologiak izan zuen loraldiarekin lotuago irudikatu ohi da. Horrela, bada, Geertz, Sapir, Whorf eta beste hainbat antropologo erlatibismo modernoaren aitapontekotzat hartzen dira, eta hainbat erlatibismo motaren (linguistiko, kultural...) ordezkariak. Gizarte eta kulturen balio, ohitura eta hizkuntza partikularrak ikertu eta haien berezotasunak azpimarratzen (normatiboki) edo haien arteko konparazioak (epistemikoak, politikoak, moralak...) egiteko zailtasunak aipatzen dituen edozein antropologori erlatibista izatea egotzi izan zaio: alegia, giza natura finkoaren kontrakoa izatea.

Beste batzuentzat (Gellner, adibidez), erlatibismoaren jatorri garaikidea postmodernitateko pentsamenduan kokatzen da, eta jakintza sozialen arlo guztietara (filosofia, biologia, zientzia politikoak...) «denak balio du» ikuskerara ekarri duen korrontetzat hartu. Pentsalariren batek erlatibismoak «dena balio du» azpimarratzen duela dionenean, badirudi ordura arteko formula filosofiko absolutuek ez dutela balio esaten ari dela; alegia, absolutuaren nostalgia bat nabaritzen da.

Gaur egun erlatibismoarekiko lau jarrera edo ikuspegi nagusi daudela esan daiteke, akademian zein akademiatik kanpo:

- (i) erlatibismoa, teoriaren bat fundamentatzeko edo eraikitze bako arago, teoria epistemiko, ontologiko, politiko, estetiko zein etikoak erlatibizatu eta ukatzean oinarritzen den doktrina kontraesankorra da, posizio absolutu bat, hizkuntzaren eta arrazoiaren buruhilketa dakarrena. Edo, beste ere batera esanda, gizakiaren ideal unibertsalen (egia, justizia eta berdintasuna) deusezlea da, tradizio, teoria eta egia guztiak berdin egiazkoak edo gezurrezkoak direla aldarrikatzen duen tesia (Feyerabend, 1982: 95): erlatibismoarekin denak balio du; balio berdina dute zakur baten zaunkak eta Mozarten requiemak.

- (ii) gure garaiko gaixotasun eta mehatxu intelektual handiena da, pobrezia intelektuala, postmodernitatearen produktu hutsala, filosofiagintzari erronkarik proposatzen ez diona: erlatibismoaren diktadurapean bizi gara;
- (iii) muturreko posizio politikoaren oinarri filosofikoa da.
  - a. Alde batetik, muturreko ezkerreko ideologia da. Horren barruan, gaur egungo multikulturalismo neoliberal tolerantetaren etikatzat ere hartzen da.
  - b. Bestetik, neoliberalismoaren eta faxismoaren oinarritzat hartzen da. Egiaren erlatibizazioarekin lotzen den *post-truth* izeneko korrante garaikidearen hauspotzailatzat hartzen da;
- (iv) auzi filosofiko gehienek aurre egin beharreko erronka nagusia da. Hortik abiatuz, bi bide egon daitezke:
  - a. erlatibismoa erronka filosofiko interesgarria da, baina gaintu beharrekoa;
  - b. erlatibismoa erronka interesgarria izateaz gain, edozein pentsamenduren abiapuntua da (Azurmendi, 2001), eta positiboki formulatu daiteke, posizio filosofiko konsistente (Margolis, 1991) eta interesgarria bilakatuz.

Lehen puntuari dagokionez, (i) erlatibismoa beste zerbaiten (egia, ongia eta abar) uko bezala ulertzen da. Alegia, erlatibismoaren izaera, lurzoru finkoa edo fundamentua eman izan diguten teoria eta oinarri objektiboen kontrako «korrontea» dela aldarrikatzen dute batzuek, baita horrela formulatu ere (Krausz, 2010: 29). Azterketa horietan, erlatibismoa «denak balio du»-elako ustezko doktrina batekin lotzen da. Ezagutzaren teoriaren esparruan egia dagoenik (absolutua edo *apriorizkoa*) zalantzan jartzen duela eta egia, zientzia eta gizartearen ordena bera atzekoz aurrera jarri nahia egotzen zaio. Nolabaiteko nihilismo bat defendatzea, alegia. Horri jarraituz, egia eta objektibitatea dagoenik ukatzea egotzi izan zaio. Zentzu horretan, zientziaren, ziurtasun intelektual eta moralaren mehatxu indartsuentzat jotzen da.

Erlatibismoaren gaineko definizio eta auziak errealismoarekin edo absolutismoarekin konparatuta egiten dira maiz. Gellnerrentzat (1992: 85), erlatibismoa fundamentalismo mozorrotu bat da, proposizio ustez erlatibista hipokrita, alegia<sup>4</sup>. Badago ere erlatibismoa, korrante absolutista edo antiintelektuala

---

4. «Logically, the religious fundamentalists are of course also in conflict with the relativists, who would devalue their faith with its claim to a unique revelation and reduce it to merely one of many and equally valid “systems of meaning”. In practice, this confrontation is not so very much in evidence. The fundamentalists notice and despise the lukewarmness and relativism so pervasive in Western society, but they do not take much interest in their philosophical rationale. The relativists in turn direct their attack only at those they castigate as “positivists”, i.e. non-relativists within their own Enlightened tradition, but play down the disagreement which logically separates them from religious fundamentalism. Their attitude is, roughly, that absolutism is to be tolerated, if only it is sufficiently alien culturally. It is only at home that they do not put up with it» (Gellner, 1992: 85).



izatea (Sebrelli, 1992) baino gehiago, egia tribialak esaten dituen korrontetzat jotzen duenik (Moulines, 1991: 35). Alegia, pentsamendu akademiko eta zientifikoaren kontrako korrontea izatea, eta libertinajearen eta erraztasun intelektualaren lagun izatea egozten zaio maiz, edo interes filosofiko handirik ez duten tesien korrontea izatea<sup>5</sup>. Ulises Moulinesek «erlatibismoa buruhilketa intelektual antzerako bukaerara garamatzen jarrera dela» (*ibid.*) ondorioztatzen du. Erlatibismoarekin «ezer ere ez da on motako jarrerak ere indar hartzen duela, eta, hortaz, mututasun osoarenak ere bai» (*ibid.*). Alegia, erlatibismoarekin denak balio du:

Se puede caer en el limbo de las equivalencias, donde todo se convierte en se-miótica, la guerra del Golfo no ha sucedido y el ser humano está en pie de igualdad con las ballenas, las tortugas y los abetos (Marina & De la Valgoma, 2005: 129).

Bigarren jarrerari dagokionez, (ii) erlatibismoa gure garaiko mehatxu handiena da. Izan ere, gaur egun, balioen krisian murgilduta gaudela esaten da: Azurmendiren iritziz, «balioen krisia deitu ohi dena egiaz krisi sozial, kultural, politiko, etiko konplexu bat da. Aurrena, errealtate bat da, tradizioaren krisia; beste era batera «mendebaleko kulturaren» edo modernitatearen krisia ere esan ohi dena» (Azurmendi, 1999b: 21). Gizarteak krisi politiko eta moraletan murgilduak direnean, hau da, gizartearen zoru sendo edo fundamentuak (etikoak, politikoak, kulturalak...) zalantzan jartzen direnean, erlatibismo bati edo besteari (beti zerbaiti lotua, generoaren erlatibismoa, tradizioen erlatibismoa eta abar) leporatu izan zaio horren ardura. Erlatibismoaren diktadurapean bizi omen gara<sup>6</sup>. Joseph Ratzinger Aita Santu ohiak gizartearen balioen dekadentziaren erruduntzat jotzen zuen 2005eko homilia batean, erlatibismoa nartzisismoarekin konparatuz eta biak sinonimotzat jotz<sup>7</sup>.

Eliza katolikoak beti izan dio erlatibismoari ezinikusia. XIX. mendean erlatibismoaren kontra gogor borrokatu zen, eta akats modernoaren artean sartu zuen, ustez erlatibistak ziren korrontek gorakada handiena izaten ari ziren momentuan. Akademian ere, ez dira gutxi erlatibismoa mehatxutzat daukatenak, ikusi denez. Komunikabideetan, berriz, «“erlatibisten” burlak eta irainak ugaritzea eta geroz handiagotzea besterik ez da gertatzen ari» (Azurmendi, 1999b: 62). Badago, bigarren bide horretatik, erlatibismoa bukatutzat ematen duenik.

Hirugarrenik (iii), erlatibismoa ezkerreko zein eskumako korronteen oinarri filosofikotzat jotzen duenik bada. Hirugarren puntu honetako kontzepzioa oso zabala

5. Generoaren teoriaren aldeko teoriak indarra hartu duten honetan, ohikoa da fundamentalista erlijiosoen aldetik horren jatorria erlatibismoan datzala irakurtzea. Ikus, esaterako, Pedro Trevijano (2016) *Relativismo e ideología de género*. Voz de Papel.

6. Ikuspegi horri jarraitzen diotenen artean, 2011n argitaratutako *Absolute relativism: the new dictatorship and what to do about it* aipa daiteke, Chris Stefanick katolikoarena.

7. «El relativismo, es decir, el dejarse llevar por cualquier viento de doctrina, aparece como el único atisbo que parece imperar en los tiempos actuales. Se va constituyendo en la actualidad, una dictadura del relativismo que no conoce nada como definitivo y que deja como única medida sólo el propio yo y la propia voluntad» (Ratzinger, 2005).

da. Alan Sokal-ek *Imposturas Intelectuales* (1999) liburuan, esaterako<sup>8</sup>, (ezkerreko) pentsalari postmodernisten ideien multzo xelebretzat dauka erlatibismoa.

Nos interesa un conglomerado de ideas, a menudo formuladas con descuido, a las que podríamos poner la etiqueta genérica de «relativismo» y que en la actualidad tienen bastante influencia en determinados sectores de los estudios humanísticos y de las ciencias sociales. Este Zeitgeist relativista es el resultado, en parte, de la lectura de ciertas obras contemporáneas de filosofía de la ciencia, como *La estructura de las revoluciones científicas* de Thomas Kuhn o *Contra el método* de Paul Feyerabend, y en parte, de extrapolaciones abusivas cometidas por sus sucesores (Sokal, 1999: 15).

Ohikoa da erlatibismoa tolerantziaren banderari eta ezkerreko mugimenduei (feminismoa, komunismoa, queer teoria...) lotua ikustea<sup>9</sup>: «Defenders see it as a harbinger of tolerance and the only ethical and epistemic stance worthy of the open-minded and tolerant. Detractors dismiss it for its alleged incoherence and uncritical intellectual permissiveness» (Baghrmian & Adam, 2016). Ezkerreko mugimenduek ordena zaharra (patriarkatua, genero-naturalizazioa, neoliberalismoa, tradizioak eta abar) apurtzeko deia egiten dutenean, erlatibismoaren bandera altxatzea egozten zaie, gizartearen fundamendu «naturalak» (elkarbizitzakoak) apurtu nahi izatea. Eta horrela agertze hori ez da kasualitatea; izan ere, erlatibismoa, edo historikoki eszeptizismoa deitu ohi dena, filosofiaren edo politikaren garai kritikoetan loratu ohi da gehienbat (Azurmendi, 1999b). Ildo beretik, ez da kasualitatea egia-ostea XXI. mendeko demokrazia errepresentatiboaren eta instituzioen krisiarekin loratu den fenomeno bat izatea (fenomeno hori alde zuzenetik egon bazegoela esan behar da, ordea).

Hainbat pentsalarik korrante antiintelektualtzat hartzen dute problema filosofikoak bide errazetik ebazti nahi izatea. Politikan geroz eta ugariagoak dira *erlatibismo* hitzaren erabilpena arerio politikoak edo afera kultural, sozial edo moralak izendatzeko. Bide beretik, gaur egun gehiengoari edo botereari gustatzen ez zaizkion iritziak *post-truth* terminoarekin izendatzen dira. Adibidez, ezagunak dira Frantziako presidenteorde Nicholas Sarkozyk 68ko maiatzeko frantziar estatuko

---

8. Alan Sokalek postmodernisten hizkera sasi-zientifikoarekin oso arduratuta idatzi du *Imposturas intelectuales* (1999). Besteen argudioen zuzentasunetik erakusten duen zorrotasuna ez dator bat, ordea, bere buruarekiko aplikatzen duen zorrotasun ezarekin, erlatibismoa aipatzen duenean, adibidez: «Grosso modo, entendemos por «relativismo» toda filosofía que pretende que la veracidad o falsedad de una afirmación es relativa a un individuo o a un grupo social (...). Somos conscientes de que se nos reprochará nuestra falta de formación filosófica académica. Ya hemos explicado en la Introducción por qué este tipo de objeciones nos deja impasibles, pero en este caso resulta particularmente irrelevante. En efecto, no hay duda de que la actitud relativista entra en contradicción con la idea que los científicos tienen su propia práctica. Mientras éstos intentan conseguir un conocimiento objetivo de ciertos aspectos del mundo, los pensadores relativistas les dicen, esencialmente, que están perdiendo el tiempo y que una empresa de este tipo es, por principio, una ilusión» (Sokal, 1999: 64-65).

9. «El relativismo cultural, la primacía de lo particular sobre lo universal, daban razones filosóficas a los nacionalismos, los fundamentalismos, los populismos, los primitivismos, las distintas formas de antioccidentalismo, el orientalismo, la negritud, el indianismo» (Sebrelli, 1992).

errebolta kultural, politiko eta intelektualari leporatzen zizkion hitzak: «erlatibismo moral eta intelektuala» oinordetzan uztea, alegia<sup>10</sup>.

Jose Antonio Marinak eta María de la Valgomak, esaterako, erlatibismoa muturreko mugimendu politiko desberdinekin lotzen dute:

El relativismo cultural se relaciona con el fetichismo de la identidad cultural, el ataque al progreso, el gusto por el primitivismo y el retorno a los orígenes, el mito del espíritu nacional, el nacionalismo, los indigenismos y la imposibilidad de una ética universal (Marina & De la Valgoma, 2005: 154).

Azpitarragarria da eskumarekin lotzen diren hainbat mugimendu politikok erlatibismoa ezkerrekin lotzen ikustea, eta, aldi berean, ezkerrekotzat jotzen diren hainbat mugimendu politikok bai eta gaur egungo pentsalari garrantzitsu hainbatek ere erlatibismoa eskumarekin lotzen dutela ikustea. Ezker komunistatik, esaterako, Alain Badiou pentsalariak «egia» kontzeptua berreskuratzen du erlatibismoaren kontra: egia erlatibismoaren kontra baiezen da, plurala eta berarekiko inoiz ez identikotzat definituz (Badiou, 1992: 171-72). Slavoj Žižek pentsalariarentzat ere, «the greatest threat to Europe is its inertia, apathy and general relativism»<sup>11</sup>.

Aldiz, ingurune neoliberaletan, badago erlatibismo moral liberalismo garaikidearekin konpatiblea dela azpitarratzen duen lan indartsurik ere, erlatibismo moralak liberalismoari oinarri sendoak ematen dizkiola defendatuz. Demokraziaren kontzeptu liberal edo autonomoa, demokraziaren egiteko nagusia indibiduoaren askatasuna bermatzea dela dioen korronea, Hans Kelsen jurista austriarrak defendatu du Ratzinger-en ustez (1993), eta erlatibismo kasu horren paradigmaztat hartzen da. Ratzingerren iritziz, politikaren eta erlijioaren arteko erlazioa negatiboa da beti, kristautasunak egia absolutuak erakusten dituen heinean (ongi absolutua legetzat ezarritik), bizitza politikoan askatasuna eta ongia oposatuz. Ongia askatasunaren kontrakotzat agertzen da (Ratzinger, 1993: 346-348).

Erlatibismoa postmodernitatearen produktutzat jo bainoago, faxismoarekin lotzen duenik bada. Antoni Domènech-en iritziz (Searle-ren *The Construction of Social Reality* liburuaren gaztelerazko bertsioaren hitzaurrean), muturreko

10. Sarkozy 2007ko apirilko 29an Bercyn emandako hitzaldia: «Hoy hemos derrotado a la frivolidad y la hipocresía de los intelectuales progresistas. De esos que el pensamiento único es el de que lo sabe todo, y que condena la Política mientras la práctica. Desde hoy no permitiremos mercantilizar un mundo en que no quede lugar para la cultura: desde 1968 no se podía hablar de moral. Nos impusieron el relativismo. La idea de que todo es igual, lo verdadero y lo falso, lo bello y lo feo, que el alumno vale tanto como el maestro, que no hay que poner notas para no traumatizar a los malos estudiantes. Nos hicieron creer que la víctima cuenta menos que el delincuente. Que la autoridad estaba muerta, que las buenas maneras habían terminado, que no había nada sagrado, nada admirable. El slogan era “vivir sin obligaciones y gozar sin trabas”. Quisieron terminar con la escuela de excelencia y de civismo» (Sarkozy, 2007).

11. «The greatest threat to Europe is its inertia, apathy and general relativism». Elkarrizketa. (2015) Žižek. Iturria: <http://www.voxeurop.eu/en/content/news-brief/4919764-greatest-threat-europe-its-inertia-apaty-and-general-relativism>

erlatibismoa, denak balio duela dioena, *fast thinkers* mediatikoen asmakuntza postmoderno da, XX. mendeko lehen zatiko faxismo europarraren oinarri kulturala izan dena (Doménech, 1997: 15). Horren adibide, Doménechek Benito Mussolini italiar buruzagi faxista ohiaren aipu hau dakar:

Todo lo que he dicho y hecho en estos últimos años es relativismo por intuición. Si el relativismo significa el fin de la fe en la ciencia, la decadencia de ese mito, la «ciencia», concebido como el descubrimiento de la verdad absoluta, puedo alabarme de haber aplicado el relativismo (...). Si el relativismo significa desprecio por las categorías fijas y por los hombres que aseguran poseer una verdad objetiva externa, entonces no hay nada más relativista que las actitudes y la actividad fascistas... Nosotros los fascistas hemos manifestado siempre una indiferencia absoluta por todas las teorías (...). El relativismo moderno deduce que todo el mundo tiene libertad para crear ideología y para intentar ponerla en práctica con toda la energía posible, y lo deduce del hecho de que todas las ideologías tienen el mismo valor que todas las ideologías son simples ficciones (in Doménech, 1997: 15).

Laugarrenik eta azkenik (iv), erlatibismoa auzi filosofiko gehienek noiz edo noiz aurre egin beharreko erronkatzat jotzen duen pentsalari multzoa dago. Horren aurrean, arestian aipatu dudanez, bi erantzun egon daitezke: 4.a. erlatibismoa erronka interesgarri baina gaintitu beharrekoatzat jotzen dutenak; eta 4.b. erlatibismoa, erronka intelektual eta filosofikoa izateaz gain, positiboki formulatu daitekeela pentsatzen dutenak, posizio filosofiko konsistente eta interesgarria bilakatuz. Lehenaren aldeko pentsalariak (4.a.) erlatibismoa erronkatzat hartzen dute, eta haien produkzio intelektual handia erlatibismoaren auzia aztertzen ematen dute; ondoren, erlatibismoa kontraesankortzat, problematikotzat edota, kontraesanaren objekzioetik kanpo formulatuz gero, hipotesi tribial interes gabekotzat jotzen dute. Posizio horretatik, pluralismoa hobestera jotzen da maiz. Bestetik (4.b.), badaude erlatibismoa erronka interesgarritzat jo eta beren pentsamenduaren zutabe bilakatzen dutenak, erlatibismoa positiboki formulatzeko ahalegina eginez.

Zorionez, geroz eta ugariagoak dira akademian laugarren posizioaren bi aldaera horiek defendatzen dituzten pentsalariak. Izan ere, azpimarratu behar da azken hamarkadetan erlatibismoaren inguruko lanak areagotu direla, eta, horrekin batera, bi fenomeno interesgarri gertatu direla: batetik, erlatibismoaren auziak dakartzan erronka eta inplikazioen analisiak geroz eta zorrotzagoak dira, oro har, bai alde zein kontrako argudioak formulatzen dituztenen aldetik; eta, bestetik, trataera horren ondorioz ustezko fama txar hori nolabait lausotzen ari zaio azken aldian. Dena den, azaldutako lau ikuspuntu askotariko eta kontrajarri horiek zera erakusten dute: erlatibismoaren esanahiari buruz gizartean eta akademian dagoen pertzepzioa guziz kontrajarria eta nahasgarria da.

Liburu honek, hortaz, erlatibismoaren inguruko galdera nagusien egokitasuna zalantzan jarriko du, aztertzen diren autore nagusiekin galderak nolabait eran-tzuten saiatuz, edo galderak birformulatuz. Erlatibismoa kontraesankorra da? Kontraesanezik

aska daiteke, eta, aldi berean, posizio filosofiko interesgarri bilakatu? Erlatibismoa eta egia eskluianteak ote dira? Eta erlatibismoa eta ezagutza? Erlatibismoa eta konsistentzia/koherentzia eskluianteak ote dira? Erlatibismoa ezkerreko zein eskumako muturreko ideologiaren oinarri filosofikoa al da? Erlatibismoa tesi epistemiko bat da, ala tesi konplexuago bat? Ez al dago egirik? Errealitatea existitzen da ala eraikuntza hutsa da? Ongia eta gaizkia eraikuntza diskurtsibo hutsak dira?

Nire hipotesia da, galderaren erantzunetan sartu gabe, erlatibismoa tesi konplexu bat dela, tesi ontologiko (den-ari edo izateari buruzko), epistemiko (ezagutzari buruzko), aletiko (egia-balioei buruzko) eta moral (tradizio eta balioei buruzko) propioa duen ikuspegi konplexua dela. Horrez gain, filosofiagintzan edozein teoriak auresuposatu beharreko, edo abiapuntutzat hartu beharreko (Azurmendi, 1999b) auzia da.

Erlatibismoaren eztabaida, funtsean, arrazionaltasunaren gaineko eztabaida baino ez da; arrazionaltasunaren eta haren legeen gaineko eztabaida. Zentzu horretan, azpimarratu beharrekoa da «dena erlatiboa da» bezalako tesi orokorrak ez duela zentzurik, ezta interes handiagorik ere erlatibismoaren formulaziotzat hartzea, ezpada erlatibismoa azkar gainditu nahi izateko, azterketa sakonagoetan murgildu gabe. Erlatibismoari ahulena ere konplexutasun handiagoko analisiak eta formulazioak eskatzen ditu, gutxienez, «una construcción diádica, donde algo relativizado,  $R(x)$ , es relativo a algún relativizador distinto,  $R(y)$ » baino konplexuagoak direnak. Liburuaren azken atalean erakutsi nahi da formulazio konplexuago horiek nola diren posible eta nola formulatu daitezkeen.

Platon eta Aristoteles geroztik, erlatibismoari kritika bat eta nagusia egin izan zaio: bere burua ezeztatzen duela. Kritika horrek bi mila urteko zama du. Erlatibismoaren berrinterpretazio bat eginez, erlatibismoa kontraesanaren argudiotik erraz aska daitekeela defendatuko dut, erlatibismoak izateari buruzko ontologia propioa eta egia-balio propioak defendatzen dituela aldarrikatuz.

Has gaitezen.